

УДК 347.918.3:341.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2025.8>**А. В. Петровський***orcid.org/0000-0001-8607-282X**кандидат юридичних наук, доцент,**професор кафедри цивільного права та процесу**Національної академії внутрішніх справ*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ, ОСПОРОВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ

Постановка проблеми. Розвиток правової системи України в умовах європейської інтеграції та глобалізації вимагає підвищення ефективності механізмів захисту прав учасників цивільних і господарських відносин. Традиційне державне судочинство поступово доповнюється альтернативними способами вирішення спорів, серед яких чільне місце займають третейські суди та міжнародний комерційний арбітраж. Вони дозволяють забезпечити швидкий, економічний і менш формалізований розгляд, що особливо важливо для суб'єктів господарювання у сфері національної та міжнародної торгівлі.

Водночас автономність арбітражних інституцій не може бути абсолютною. Будь-який правопорядок ґрунтується на верховенстві права та гарантії справедливого судового розгляду, а тому держава залишає за собою право здійснювати контроль за дотриманням процесуальних гарантій. У цьому полягає сутність провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів.

Аналіз наукових публікацій. Попри законодавче закріплення порядку оскарження арбітражних рішень, на практиці наявна низка проблем, зокрема це: – відсутність єдиного тлумачення категорії «публічний порядок»; – неоднозначність вимог до форми та змісту третейських угод; – дискусії щодо меж повноважень державних судів у процедурах контролю; – потреба гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Проблемні питання третейського судочинства та діяльності міжнародного комерційного арбітражного суду як самостійної постійно діючої арбітражної установи (третейський суд) в Україні були предметом наукових досліджень таких вітчизняних учених, як І. Бут, Н. Вангородська, Л. Винокурова, О. Волощук, В. Гуменюк, Ю. Котвяковський, В. Кройтор, М. Курило, В. Комаров, Н. Литвин, М. Мальський, К. Мирось, В. Нигнібіда, Д. Олексюк, Д. Притика, Ю. Притика, В. Рекун, К. Спиридонова, Н. Стасів, О. Ткачук, Т. Шепель, С. Юлдашев та інші.

Попри значну увагу науковців до проблеми провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів, низка важливих аспектів потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів, виявлення проблемних аспектів і формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Третейські суди – це недержавні органи вирішення спорів, які діють на підставі третейської угоди сторін. Вони забезпечують конфіденційність, швидкість та економічність процесу. Проте їхня діяльність обмежена законом: вони не можуть розглядати справи, пов'язані з державною власністю, публічно-правові спори чи спори, що зачіпають права третіх осіб.

Правова природа третейського суду полягає у поєднанні приватноправової автономії сторін із процесуальними гарантіями, які забезпечує держава. Саме тому його рішення мають силу, подібну до судових актів, і підлягають виконанню після підтвердження державними судами.

Основними характеристиками третейського суду є:

- добровільність участі – сторони погоджуються передати спір на розгляд третейського суду шляхом укладання третейської угоди або арбітражного застереження в договорі;

- обов'язковість рішення для сторін – рішення третейського суду має таку ж юридичну силу для сторін, як і договірні зобов'язання, і підлягає виконанню через державні суди після отримання виконавчого листа;

- процесуальна автономія – третейський суд сам визначає порядок розгляду спору, якщо це не суперечить закону чи умовам третейської угоди;

- контроль з боку держави – рішення третейського суду можуть бути оскаржені в державних судах лише у випадках, передбачених законом, наприклад, недійсність угоди, порушення процедури або суперечність публічному порядку;

– конфіденційність – третейський суд зазвичай забезпечує закритість засідань та нерозголошення інформації про справу.

Міжнародний комерційний арбітраж (далі – МКА) – це незалежний позасудовий орган вирішення комерційних спорів між суб'єктами господарської діяльності, які мають різне громадянство або зареєстровані в різних державах. Він забезпечує оперативність, гнучкість та нейтральність процесу, що особливо важливо для іноземних інвесторів і підприємств, які здійснюють діяльність на міжнародному ринку.

До його ключових характеристик віднесено:

– міжнародний характер – арбітраж розглядає спори, що виникають у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій, між сторонами з різних країн;

– автономію сторін – сторони самостійно обирають арбітрів, місце проведення арбітражу, застосовне право та процедуру розгляду;

– обов'язковість рішень – арбітражне рішення (арбітражний вирок) є обов'язковим для сторін і підлягає виконанню через державні суди країни, де сторони або майно боржника знаходяться;

– обмежений контроль держави – державні суди не переглядають рішення МКА по суті спору; вони можуть втрутитися лише для скасування рішення на підставах, прямо передбачених законом (недійсність арбітражної угоди, порушення прав сторони, суперечність публічному порядку тощо);

– гнучкість та оперативність – процес дозволяє швидко вирішувати спори без формальностей державного судочинства;

– визнання та виконання за кордоном – завдяки міжнародним конвенціям (наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція 1958 р.) [1]) арбітражні рішення можуть виконуватися у більшості держав-учасниць конвенції.

В Україні функціонує Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України), який діє на підставі Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2] та арбітражного регламенту.

Оскарження рішень третейських судів – це процесуальна діяльність державного суду, спрямована на перевірку законності та обґрунтованості рішення, ухваленого постійно діючим або разовим третейським судом, на підставі заяви заінтересованої сторони.

Таким чином, оскарження рішень третейських судів спрямоване на захист прав учасників третейського розгляду та забезпечення дотримання принципів законності й справедливості. Воно не є апеляцією у звичному розумінні, оскільки державні суди не переглядають справу по суті,

а лише перевіряють дотримання процесуальних гарантій.

Отже, механізм оскарження рішень третейських судів балансує між двома цілями:

– забезпечення автономії третейського розгляду;

– гарантування дотримання законності та захисту прав сторін.

Нормативним підґрунтям оскарження рішень третейських судів є: ст. 51 Закону України «Про третейські суди» [3], де зазначено, що рішення третейського суду може бути оскаржене сторонами, третіми особами, а також особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, у випадках, передбачених цим Законом, до компетентного суду відповідно до встановлених законом підвідомчості та підсудності справ.

Рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване лише з таких підстав:

1) справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише та частина рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам ст. ст. 16–19 Закону України «Про третейські суди»;

5) третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі [3];

Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України [4], який визначає порядок провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів (ст. ст. 454–461);

Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК) України [5], яким встановлено порядок провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів (ст. ст. 346–356);

Міжнародні договори, ратифіковані Україною, зокрема Нью-Йоркська конвенція 1958 р. [1].

Оскарження рішень третейських судів здійснюється у двох основних формах:

1. Скасування рішення третейського суду – шляхом подання заяви до компетентного державного суду про визнання рішення таким, що не підлягає виконанню.

2. Відмова у видачі виконавчого документа – коли рішення формально залишається чинним, але не може бути примусово виконаним.

У першому випадку рішення втрачає силу, у другому – воно існує, але позбавлене реального ефекту.

Закон дозволяє скасування лише тієї частини рішення, яка виходить за межі третейської угоди, наприклад, вирішення спору, не передбаченого цією угодою.

Таким чином, рішення третейських судів можуть бути оскаржені до компетентного державного суду виключно у випадках, прямо передбачених законом. Суд перевіряє не зміст рішення по суті, а лише процесуальні аспекти його ухвалення.

Заява про скасування подається протягом трьох місяців із дня ухвалення рішення. Її розглядає апеляційний суд за місцем проведення третейського розгляду. Верховний Суд у своїй практиці підкреслює, що такі справи не є «апеляцією» у класичному розумінні: завдання суду – лише перевірка процесуальних гарантій.

Якщо підстави для скасування доведені, суд ухвалює рішення про скасування рішення третейського суду. Якщо підстав немає – у скасуванні відмовляється, і рішення третейського суду підлягає виконанню. Виконання рішення третейського суду можливе лише після видачі виконавчого листа державним судом. Рішення третейського суду може залишатися чинним, але не виконуватися, якщо при зверненні за виконавчим листом буде виявлено: – його суперечність публічному порядку; – вирішення спору, який за законом не підлягає третейському розгляду; – порушення основних процесуальних гарантій.

У таких випадках суд відмовляє у видачі виконавчого документа, і рішення фактично втрачає силу. Скасування компетентним судом рішення третейського суду не позбавляє сторони права повторно звернутися до третейського суду, крім випадків, передбачених ст. 51 Закону «Про третейські суди» [3]. Ухвала апеляційного суду може бути оскаржена у касаційному порядку до Верховного Суду.

Аналіз судової практики свідчить, що найчастішими підставами для скасування арбітражних рішень є недійсність третейської угоди та порушення правил формування складу суду. Наприклад, у справі № 4807/1586/19 Верховний Суд скасував рішення третейського суду через те, що воно було ухвалене щодо осіб, які не брали участі у процесі [6].

Міжнародний комерційний арбітраж регулюється Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2], а також міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. Стаття 34 цього Закону містить перелік підстав для скасування рішення: недійсність арбітражної угоди, переви-

щення компетенції, порушення процедури формування складу арбітражу, неналежне повідомлення сторін, невідомість спору арбітражу, суперечність публічному порядку. Цей перелік є закритим і відповідає міжнародним стандартам.

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2] виходить з визнання корисності арбітражу (третейського суду) як методу, що широко застосовується для вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, і необхідності комплексного врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку; враховує положення про такий арбітраж, які є в міжнародних договорах України, а також в Типовому законі, прийнятому в 1985 році Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) [7] і схваленому Генеральною Асамблеєю ООН для можливого використання державами у своєму законодавстві. Його рішення є остаточними, але можуть бути оскаржені до компетентного суду за певними підставами.

Попри автономію арбітражу, держава здійснює контроль за його діяльністю через механізм оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Такий контроль є мінімальним і спрямований на дотримання фундаментальних прав сторін та захист публічного порядку.

Окрім Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2], порядок судового розгляду заяв про скасування арбітражних рішень регламентується Цивільним процесуальним кодексом України [4] та Господарським процесуальним кодексом України [5], Нью-Йоркською конвенцією 1958 р. [1] про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень; Європейською конвенцією про зовнішньоторговельний арбітраж (1961 р.) [8].

Судова практика підтверджує, що українські суди дотримуються принципу мінімального втручання. Так, у справі № 824/86/21 (постанова від 23.09.2021 р.) Верховний Суд залишив у силі рішення МКАС при ТПП України, підкресливши, що перевірка матеріальних аспектів спору не належить до повноважень державного суду [9].

Водночас українські суди демонструють прихильність до принципу «pro-arbitration». Це означає, що втручання обмежується лише тими випадками, коли є очевидні порушення процесуальних гарантій або суперечність публічному порядку.

З огляду на міжнародний досвід, варто зазначити, що у Цивільному процесуальному кодексі Франції передбачено п'ять підстав для скасування арбітражних рішень, які повністю узгоджуються з положеннями Нью-Йоркської конвенції [10]. У Швейцарії підхід ще більш ліберальний: суди скасовують рішення лише у виняткових випадках [11]. У США перелік підстав ширший, але практика їх застосування обмежена, оскільки суди до-

тримуються принципу остаточності арбітражних рішень [12].

Європейський суд з прав людини у справі *Suda v. Czech Republic* (2011) підтвердив, що надмірний судовий контроль суперечить принципу правової визначеності [13]. Це стало орієнтиром для більшості держав-членів Ради Європи, включно з Україною.

Аналізом спеціальної літератури та судової практики встановлено, що найбільш проблемним питанням є нечіткість визначення «публічного порядку». Його широке тлумачення створює ризики відмови у визнанні рішень із політичних чи економічних мотивів.

Нерідко арбітражні угоди визнаються недійсними через формальні недоліки. Необхідно запровадити єдині стандарти формулювання таких угод, зокрема із використанням рекомендованих ЮНСІТРАЛ зразків.

В Україні бракує системної роботи з популяризації арбітражу серед бізнесу. Доцільним є проведення освітніх програм та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення довіри до цієї форми вирішення спорів.

Висновки. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів є важливим елементом механізму державного контролю за діяльністю арбітражних інституцій. Його сутність полягає у перевірці дотримання процесуальних гарантій без втручання у зміст спору.

Українське законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам, але потребує вдосконалення у сфері визначення «публічного порядку» та регулювання третейських угод. Вирішення цих проблем сприятиме зміцненню авторитету України як арбітражної юрисдикції, підвищенню інвестиційної привабливості та інтеграції у світову систему альтернативного вирішення спорів.

Література

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (підписана у Нью-Йорку 10 черв. 1958 р., набрала чинності з 7 черв. 1959 р.). URL : https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4002-ХІІ. Редакція від 15 лют. 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
3. Про третейські суди: Закон України від 11 трав. 2004 р. № 1701-IV. Редакція від 15 груд. 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 17 лип. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ. Редакція від

28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

6. Постанова Верховного Суду від 20 черв. 2019 р. Справа № 4807/1586/19. Провадження № 61-8007ав19. URL : <https://zakononline.ua/court-decisions/show/82769306>

7. Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу від 21 черв. 1985 р. URL : https://zakononline.ua/documents/show/158707_528721

8. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21 квіт. 1961 р. UR L: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K07U>

9. Постанова Верховного Суду від 23 верес. 2021 р. Справа № 824/86/21. Провадження № 61-12122ав21. URL : <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100068027&red=100003ca8aced24284138c86e7f887623c1094&d=5>

10. Civil Procedure Code, France (Consolidated August 2, 2025). URL : <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/23226>

11. Swiss Civil Procedure Code (Civil Procedure Code, CPC) of 19 December 2008 (Status as of 1 January 2023). URL : <https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2023/03/Swiss-Civil-Code-of-Procedure-CCP.pdf>

12. Federal Rules of Civil Procedure as amended to December 1, 2024. URL : <https://www.law.cornell.edu/rules/frcp>

13. *Suda v. the Czech Republic* – 1643/06 Judgment October 28, 2010. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%221643/06%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%221643/06%22]})

Анотація

Петровський А. В. Теоретико-правовий аналіз провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів. – Стаття.

Стаття присвячена комплексному теоретико-правовому аналізу провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів. У дослідженні розкрито сутність цих інститутів як важливих елементів системи альтернативного вирішення спорів, охарактеризовано їхні переваги та обмеження, визначено місце у правовій системі України. Особлива увага приділяється нормативному регулюванню оскарження арбітражних рішень: проаналізовано положення Цивільного процесуального кодексу України, Закону «Про третейські суди», Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж», а також міжнародних договорів, зокрема Нью-Йоркської конвенції 1958 року та Типового закону ЮНСІТРАЛ. Підкреслено, що перелік підстав для скасування рішень є вичерпним і має винятковий характер, а суди не повинні втручатися у зміст спору.

У статті досліджено судову практику Верховного Суду України, який послідовно дотримується принципу «pro-arbitration», наголошуючи на обмеженості повноважень державних судів у справах цієї категорії. Проаналізовано окремі рішення, у яких суди скасовували арбітражні рішення у зв'язку з недійсністю третейської угоди, порушенням правил формування складу суду чи суперечністю публічному порядку. Здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду Франції, Швейцарії, США та практики Європейського суду з прав людини.

У результаті дослідження визначено основні проблеми правозастосування: нечіткість категорії «публічний порядок», недосконалість регулювання третейських

угод, недостатня популяризація арбітражу. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства та практики: законодавче закріплення критеріїв публічного порядку, уніфікація вимог до третейських угод, гармонізація української практики з міжнародними стандартами. Зроблено висновок, що інститут оскарження арбітражних рішень виконує гарантійну та контрольну функції, забезпечує баланс між автономією арбітражу і захистом публічного порядку та прав сторін, а також сприяє формуванню позитивного інвестиційного клімату та інтеграції України у світову систему альтернативного вирішення спорів.

Ключові слова: третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж, оскарження рішень, скасування, публічний порядок, судовий контроль.

Summary

Petrovskyi A. V. Theoretical and legal analysis of proceedings in cases of appealing decisions of arbitration courts, challenging decisions of international commercial arbitrations. – Article.

The article is devoted to a comprehensive theoretical and legal analysis of proceedings in cases concerning the annulment of decisions of arbitral tribunals and international commercial arbitration. The study reveals the essence of these institutions as essential components of the system of alternative dispute resolution, highlights their advantages and limitations, and defines their place within the Ukrainian legal system. Particular attention is paid to the regulatory framework governing the annulment of arbitral awards: the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine “On Arbitral Tribunals”, the Law of Ukraine “On International Commercial Arbitration”, as well as international treaties,

in particular the 1958 New York Convention and the UNCITRAL Model Law. It is emphasized that the list of grounds for annulment is exhaustive and exceptional in nature, while courts should refrain from interfering with the merits of the dispute.

The article examines the case law of the Supreme Court of Ukraine, which consistently adheres to the “pro-arbitration” approach, underlining the limited powers of state courts in such proceedings. Specific cases are analyzed in which courts annulled arbitral awards due to the invalidity of the arbitration agreement, violation of the rules on the composition of the tribunal, or inconsistency with public policy. A comparative analysis of international experience in France, Switzerland, the United States, and the practice of the European Court of Human Rights is also provided.

As a result of the study, the main problems of law enforcement are identified: the vagueness of the “public policy” concept, deficiencies in the regulation of arbitration agreements, and insufficient promotion of arbitration. Directions for improving legislation and practice are proposed: legislative definition of public policy criteria, unification of requirements for arbitration agreements, and harmonization of Ukrainian practice with international standards. It is concluded that the institution of annulment of arbitral awards performs both a guarantee and control function, ensures a balance between arbitration autonomy and the protection of public policy and party rights, and contributes to creating a favorable investment climate and Ukraine’s integration into the global ADR system.

Key words: arbitral tribunal, international commercial arbitration, annulment of awards, setting aside, public policy, judicial control.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025

Дата публікації: 27.11.2025